TYUTOR VA TALABA HAMKORLIGI: ISHONCHLI MULOQOTNING TA’LIM SAMARADORLIGIGA TA’SIRI

Gulnora Atanazarovna Davletova.
Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti
Kimyoviy texnologiyalar fakulteti tyutori

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta’lim muassasalarida tyutor va talaba o‘rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish, o‘zaro ishonchga asoslangan muloqotni shakllantirish hamda uning ta’lim samaradorligiga ta’siri yoritilgan. Shuningdek, talabalarning o‘quv jarayoniga moslashuvi, davomatini yaxshilash, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va mavjud muammolarini o‘z vaqtida aniqlashda tyutorning o‘rni tahlil qilingan. Tyutorlik faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: tyutor, talaba, hamkorlik, ishonchli muloqot, ta’lim samaradorligi, tarbiya, motivatsiya, individual yondashuv, oliy ta’lim.

Kirish

Bugungi kunda oliy ta’lim tizimida ta’lim sifatini oshirish, talabalarning intellektual salohiyatini rivojlantirish va ularning ijtimoiy faolligini qo‘llab-quvvatlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda nafaqat professor-o‘qituvchilarning kasbiy mahorati, balki tyutorlarning talabalar bilan olib boradigan individual va jamoaviy ishlari ham alohida ahamiyat kasb etadi.

Tyutor oliy ta’lim muassasasida talabaning o‘quv jarayoniga moslashishi, shaxsiy rivojlanishi, ma’naviy-axloqiy kamoloti va universitet hayotida faol ishtirok etishiga ko‘maklashuvchi muhim subyektlardan biridir. Tyutorlik faoliyatining samaradorligi ko‘p jihatdan talaba bilan o‘rnatilgan muloqotning sifati, o‘zaro hurmat va ishonch darajasiga bog‘liq.

Ishonchli muloqot talabaning o‘z fikrini erkin ifodalashi, duch kelayotgan muammolarini ochiq bayon qilishi va zarur yordamni o‘z vaqtida olishi uchun qulay sharoit yaratadi. Shu sababli tyutor va talaba o‘rtasidagi hamkorlikni oddiy nazorat munosabatlari bilan cheklamasdan, o‘zaro tushunish, qo‘llab-quvvatlash va umumiy maqsadlar sari intilishga asoslangan tizim sifatida tashkil etish zarur.

Tyutor va talaba hamkorligining mazmuni va ahamiyati

Tyutor va talaba hamkorligi — bu talabaning ta’lim olishi, shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy faolligi hamda universitet muhitiga moslashishini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan uzluksiz pedagogik jarayondir. Ushbu hamkorlikda tyutor yo‘naltiruvchi, maslahat beruvchi va ko‘maklashuvchi vazifalarni bajaradi.

Hamkorlik samarali bo‘lishi uchun tyutor talabaning individual xususiyatlari, qiziqishlari, ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga olishi lozim. Barcha talabalarga bir xil yondashish o‘rniga, ularning o‘ziga xos jihatlarini inobatga olish muloqot samaradorligini oshiradi.

Masalan, ayrim talabalar o‘quv jarayonida yuqori natijalarga erishayotgan bo‘lsa, boshqalarda darslarni o‘zlashtirish, vaqtni to‘g‘ri taqsimlash yoki jamoaga moslashish bilan bog‘liq qiyinchiliklar kuzatilishi mumkin. Bunday vaziyatlarda tyutorning vazifasi muammoni faqat qayd etish emas, balki uning sabablarini aniqlash va tegishli yordam ko‘rsatishdan iborat.

Shuningdek, tyutor va talaba hamkorligi talabalarda mas’uliyat, intizom, mustaqil qaror qabul qilish, jamoada ishlash va o‘z faoliyatini tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Ishonchli muloqot — samarali hamkorlikning asosiy omili

Ishonchli muloqot o‘zaro hurmat, samimiylik, tinglash madaniyati, xolislik va maxfiylikka rioya qilish kabi tamoyillarga asoslanadi. Tyutor talabani tinglashga tayyor ekanini amalda namoyon qilsa, talaba o‘z muammolarini yashirmasdan muhokama qilishga ko‘proq moyil bo‘ladi.

Bunda tyutorning muomala madaniyati alohida ahamiyatga ega. Talabaning xatosini keskin tanqid qilish, uni boshqa talabalar oldida kamsitish yoki shaxsiy muammolariga befarq munosabatda bo‘lish o‘zaro ishonchga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Aksincha, vaziyatni xolis baholash, dalillarga tayanish va muammoni birgalikda hal etishga intilish ijobiy natija beradi.

Ishonchli muloqotni shakllantirishda quyidagi yondashuvlar muhim hisoblanadi:

- **Faol tinglash.** Talabaning fikrini bo‘lmasdan eshitish, uning muammosini to‘g‘ri tushunishga harakat qilish.
- **Ochiq muloqot.** Talabalarga savol berish, taklif bildirish va o‘z nuqtayi nazarini ifodalash imkonini yaratish.
- **Individual yondashuv.** Har bir talabaning shaxsiy xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish.
- **Xolis munosabat.** Talabalarni turli shaxsiy belgilariga ko‘ra ajratmasdan, teng va adolatli munosabatda bo‘lish.
- **O‘zaro mas’uliyat.** Belgilangan vazifalar va kelishuvlar bajarilishini hamkorlikda kuzatib borish.
- **Shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish.** Talabaning murojaatlari va shaxsiy muammolariga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo‘lish.

Ushbu tamoyillarga amal qilish tyutorning talabalar orasidagi ishonchini mustahkamlash va tarbiyaviy ishlarning natijadorligini oshirishga yordam beradi.

Ishonchli muloqotning ta’lim samaradorligiga ta’siri

Tyutor va talaba o‘rtasidagi samarali muloqot ta’lim jarayonining bir nechta muhim jihatlariga ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Birinchidan, ishonchli muloqot talabaning o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasini qo‘llab-quvvatlaydi. Talaba o‘zining fikri va muammolariga e’tibor qaratilayotganini his qilsa, o‘quv jarayonida faol ishtirok etishga intilishi mumkin.

Ikkinchidan, tyutor bilan muntazam muloqot davomat va o‘zlashtirish bilan bog‘liq muammolarni erta aniqlash imkonini beradi. Mashg‘ulotlarga sababsiz qatnashmaslik yoki fanlarni o‘zlashtirishdagi qiyinchiliklar ortida turli ijtimoiy, oilaviy yoki tashkiliy omillar bo‘lishi mumkin. Bunday holatlarni aniqlashda talaba bilan individual suhbatlar muhim vosita hisoblanadi.

Uchinchidan, ishonchli munosabat talabaning psixologik jihatdan qulay ta’lim muhitida faoliyat yuritishiga ko‘maklashadi. Biroq tyutor pedagogik yordam ko‘rsatish bilan birga, o‘z kasbiy vakolati doirasini ham bilishi, zarur holatlarda talabani tegishli mutaxassisga yo‘naltirishi lozim.

To‘rtinchidan, hamkorlikka asoslangan munosabat talabalarda mustaqillik va mas’uliyatni rivojlantiradi. Tyutor barcha muammolarni talabaning o‘rniga hal qilishga urinmasdan, unga muammoni tahlil qilish, yechimlarni tanlash va natijalarni baholashda ko‘maklashishi kerak.

Demak, ishonchli muloqot ta’lim samaradorligini bevosita kafolatlamasa-da, talabaning o‘quv jarayonidagi faolligi, muammolarni o‘z vaqtida aniqlash va pedagogik qo‘llab-quvvatlash uchun muhim shart-sharoit yaratadi.

Tyutorlik faoliyatida uchraydigan muammolar

Amaliyotda tyutor va talaba o‘rtasidagi hamkorlikni rivojlantirishga to‘sqinlik qiluvchi ayrim holatlar uchrashi mumkin. Jumladan, muloqotning faqat davomatni tekshirish va topshiriqlarni eslatish bilan cheklanishi, individual suhbatlarga yetarli vaqt ajratilmasligi, talabalar fikrining to‘liq tinglanmasligi hamda muammolarni hal qilishda tizimli yondashuvning yetishmasligi shular jumlasidandir.

Ba’zan talaba o‘z muammosini ochiq aytishga tortinishi yoki uning murojaati noto‘g‘ri talqin qilinishidan xavotirlanishi mumkin. Shu sababli tyutor talaba bilan suhbatlashishda bosim o‘tkazishdan saqlanishi, ishonchli va xolis muhit yaratishi lozim.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun tyutorlik faoliyatini faqat hisobot va nazoratga yo‘naltirmasdan, talabaning ehtiyojlarini o‘rganish, individual rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash va amaliy natijalarni baholashga yo‘naltirish maqsadga muvofiq.

Tyutor va talaba hamkorligini takomillashtirish bo‘yicha takliflar

Tyutorlik faoliyatida ishonchli muloqotni rivojlantirish va uning ta’lim samaradorligiga ta’sirini kuchaytirish uchun quyidagi amaliy choralarni amalga oshirish tavsiya etiladi:

1. **Individual suhbatlar tizimini yo‘lga qo‘yish.** Talabalarning o‘qishi, davomat holati, qiziqishlari va muammolarini o‘rganish maqsadida muntazam suhbatlar tashkil etish.
2. **Talabalarning fikrini o‘rganish.** Anonim so‘rovnomalar, takliflar qutisi va elektron murojaat kanallari orqali tyutorlik faoliyatiga oid fikr-mulohazalarni yig‘ish.
3. **Muammolarni erta aniqlash.** Davomat va o‘zlashtirishdagi o‘zgarishlarni tahlil qilish hamda zarur hollarda talaba bilan individual ishlash rejasini ishlab chiqish.
4. **Muloqot madaniyatini rivojlantirish.** Tyutorlar uchun faol tinglash, nizolarni boshqarish, pedagogik etika va samarali muloqot bo‘yicha amaliy seminarlar o‘tkazish.
5. **Talabalar tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash.** Talabalarni ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar, ilmiy loyihalar, sport musobaqalari va ijtimoiy tashabbuslarni tashkil etishga jalb qilish.
6. **Hamkorlik natijalarini baholash.** Talabalarning fikr-mulohazalari, muammolarni hal etish holatlari, mashg‘ulotlardagi ishtiroki va o‘zlashtirish dinamikasi asosida faoliyatni muntazam tahlil qilish.
7. **Mutaxassislar bilan hamkorlikni kuchaytirish.** Zarur hollarda dekanat, professor-o‘qituvchilar, psixologlar va tegishli xizmatlar bilan hamkorlikda talabalarga yordam ko‘rsatish.

Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirishda talabalarning shaxsiy ma’lumotlari himoyasi, ixtiyoriy fikr bildirish huquqi va pedagogik etika talablariga rioya etish muhimdir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, tyutor va talaba o‘rtasidagi hamkorlik oliy ta’lim muassasasida sog‘lom pedagogik muhitni shakllantirishning muhim tarkibiy qismidir. Ishonch, o‘zaro hurmat va samimiy muloqotga asoslangan munosabat talabalarning ta’lim jarayoniga moslashishi, o‘quv faoliyatidagi qiyinchiliklarini o‘z vaqtida aniqlash hamda shaxsiy va kasbiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Tyutorlik faoliyatining samaradorligi faqat o‘tkazilgan tadbirlar yoki nazorat ishlari soni bilan emas, balki talabalarning ehtiyojlariga qanchalik e’tibor qaratilgani, murojaatlariga qanday munosabat bildirilgani va muammolarni hal etishda qanday amaliy yordam ko‘rsatilgani bilan ham belgilanadi.

Shu bois oliy ta’lim muassasalarida tyutorlik faoliyatini takomillashtirish, ishonchli muloqot madaniyatini rivojlantirish va talabalar bilan individual ishlash mexanizmlarini kuchaytirish ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining oliy ta’lim tizimini rivojlantirish va ta’lim sifatini oshirishga oid farmon va qarorlari.
3. UNESCO. *Global Education Monitoring Report*. UNESCO nashrlari.
4. Tinto, V. *Completing College: Rethinking Institutional Action*. University of Chicago Press, 2012.
5. Rogers, C. R. *Freedom to Learn*. Merrill, 1969.